

2.11.2003

האוניברסיטה העברית
הפקולטה למדעי החברה
החוג לתקשורת ועיתונאות

ייצוג הבלתי ניתן לייצוג

מרצה : עדית זרטל
עבודת סמינר

אבל מר בגין, היטלר מת...

השואה בהשקפת עולמו של בגין

דובי קננגיסר
0-3581292-4

תוכן עניינים

3	מבוא
5	מנחם בגין - ביוגרפיה
11	הרוויזיוניזם והשואה
15	תפיסת השואה של בגין
20	השואה בפוליטיקה של בגין
24	זיכרון השואה על פי בגין
28	סיכום
29	ביבליוגרפיה

מנחם בגין, מפקד האצ"ל, ראש האופוזיציה בכנסת במשך שנים רבות, ראש הממשלה בשנים 1977-1983, וחתן פרס נובל לשלום, ראוי גם להקרא אחד מגדולי הפופוליזטורים והפוליטיזטורים של השואה בשיח הציבורי בישראל. נדמה כי אין אויב או יריב של בגין שזה לא מצא לנכון להשוותו לנאצים, וטיעונים רבים בזכות או נגד קווי מדיניות שונים הסתמכו על השואה כהוכחה ניצחת. רבים ממבקרי טענו כי הוא אדם בלתי-רציונלי, שהאמוציונליות שלו מסכנת את מעמדה של ישראל בעולם. מנגד יש שטוענים כי השימוש שעשה בשואה הוא מכוון, מדויק וציני, ונועד כדי לקדם את מטרותיו הפוליטיות ותו לא.

בעמודים הבאים אנסה להדגים מדוע שתי הפרשנויות הללו שגויות. מנחם בגין, כמנהיג, היה רציונלי לעילא ולעילא, במסגרת הנחות היסוד שלו, ופוליטיקאי חריף - יקשה להסביר אחרת את עלייתו ההדרגתית לשלטון, ויותר מכך, את הצלחתו להשיב את הליכוד לקדנציה שניה בשלטון, מעמדת הנחיתות שנתנו לה סקרי בחירות בראשית שנת 81', אשר ניבאו לליכוד קריסה ל-20- מנדטים בלבד (Freedman, 1982: 264). הוא פעל על פי משנה סדורה, ולא, כפי שטענו מבקרו, על פי טלטלות אמוציונליות אקראיות. מאידך, בגין לא עשה שימוש בשואה. השואה, וההיסטוריה היהודית שהיא ייצגה עבור בגין, היוותה עבורו את המקור למדיניות, ולא כלי למימושה.

הפרק הראשון בעבודה מציג ביוגרפיה קצרה של בגין. ההיסטוריה האישית שלו כמי שנמלט ברגע האחרון מציפורני הנאצים, היא בעלת חשיבות עליונה להבנת נפשו של בגין ותפיסתו את השואה לא כארוע מכוון, כפי שהיא נתפסת על-ידי רבים, אלא כשיא מקומי של תהליך היסטורי מחזורי וצפוי של שואה וגאולה.

הפרק השני עוסק ברוויזיוניזם של ז'בוטינסקי אל מול השואה. פרק זה סובב סביב נושא שאלת ה"אבקואציה" שזם ז'בוטינסקי והטענה כי יש ביוזמה זו משום הוכחה לכך שז'בוטינסקי ניבא את השואה.

בפרק השלישי אנסה לנתח את תפיסתו של בגין את השואה כארוע היסטורי, וזאת מתוך התבטאויותיו בכתב ובנאומיו השונים, ישירות אודות השואה. ניתוח זה מתבסס באופן נרחב על עבודת הדוקטורט של Robert C. Rowland (1983) - "The Rhetoric of Menachem Begin: The Myth of".

Redemption Through Return, הרואה את בגין כיוצרו ומפיצו של מיתוס שתפס מקום חשוב בשיח הישראלי - מיתוס שבגין יצר בתגובה לשואה.

בפרק הרביעי אביא דוגמאות למקום שהשואה תפסה במדיניות שהוביל בגין הן כראש ממשלה והן כראש האופוזיציה - החל מהתנגדותו בשנות ה-50 לכל קשר הן עם גרמניה והן עם בריטניה, וכלה בהפצצת הכור הגרעיני בעיראק ומלחמת לבנון - שתי החלטות רבות משמעות אסטרטגית וחברתית, שניתן לטעון כי תפיסת השואה של בגין היוותה גורם מכריע בקבלתן.

לבסוף, אדון בדיון מעניין שהתרחש בכנסת בשנת 1977, ובו הציג מנחם בגין את משנתו באשר לאופן המועדף עליו לזיכרון השואה בישראל. דיון זה שופך אור נוסף על הפרקים הקודמים בעבודה, ובו בזמן מואר בעצמו באור חדש, לאור ניתוח תפיסת השואה של בגין כפי שתוצג בהמשך.

מנחם בגין נולד¹ באוגוסט, 1913, בברסט-ליטובסק שבפולין, בן זקונים לזאב דוב וחסיה בגין. אין לזלזל בחשיבות נופי ילדותו לעיצוב נפשו ושכלו של בגין: את שנותיו הראשונות העביר תחת צילה של מלחמת העולם הראשונה, והוא התבגר באחת התקופות הסוערות ביותר בהיסטוריה האנושית - בין מלחמות העולם. כמעט חמישים שנה אחרי הולדתו, כתב בגין -

I belong to a generation whose childhood was almost totally
slain. (Sofer, 1988: 6)²

רבים מזיכרונותיו של בגין אודות ילדותו עוסקים מחד באנטישמיות הפולנית ומאידך בגאווה היהודית שהנחיל בו אביו. כך מספר בגין על מקרה שבו ראה אביו רב מותקף על ידי סמל פולני שהתכוון לגזור את זקנו:

My father did not hesitate, and hit him with his cane on his hand. In those days, hitting a Polish sergeant had to be a signal for a pogrom. Both the rabbi and my father were arrested. They were taken to the river Bug, and their captors threatened to throw them in. They were beaten until they bled. My father came home in bad shape, but he was happy. He said he had defended the honour of the Jewish people and the honour of the rabbi. So I remember these two things from my childhood: Jews being persecuted and the courage of the Jews. (Silver, 1984: 4)

מימיו בגימנסיה הפולנית בברסט-ליטובסק זכר בגין בעיקר את התנכלויותיהם של התלמידים הפולנים אליו ואל קומץ היהודים האחרים שלמדו במוסד. הוא סיפר גם כיצד התעקש שלא לכתוב בימי שבת, התעקשות שהביאה את מורהו ללטיינית להכשיל אותו במקצוע. בגין הבהיר

¹ Gervasi (1979) כינה זאת "התייצב לשירות בעולם הזה" (עמ' 77).
² רוב המקורות השניוניים ששימשו אותי במהלך כתיבת החיבור הם באנגלית. הציטוטים בתוכם הם תרגומים מהמקור העברי. כאשר הטקסט המקורי היה זמין לי, השתדלתי להביא את הדברים כלשונם, במקרים אחרים, העדפתי להמנע מ"חטא" התרגום הכפול, והבאתי את הדברים כפי שהופיעו באנגלית.

למורה כי זוהי אמונתו ולעולם לא יכתוב בשבת, ולדבריו, המורה "נרגע" לאחר זמן מה ושב להעניק לו את ציוניו הגבוהים הרגילים (Silver, 1984: 6).

בגיל 10 הצטרף בגין, יחד עם אחיו ואחותו, לתנועת השומר הצעיר, בעידוד אביהם. שלוש שנים לאחר מכן עזב בגין את התנועה כשזו החלה מאמצת ערכים מרקסיסטיים: "עלינו ללחום עבור חירותנו כיהודים", אמר לו אביו, "לפני שנוכל ללחום למען חירותם של אחרים" (Gervasi, 1979: 82). מאוחר יותר הצטרף בגין לתנועת בית"ר, ושם הפך לתלמידו של זאב ז'בוטינסקי, אותו הגדיר בגין כ"גורם המשפיע ביותר" על חייו. שנים לאחר מכן סיפר בגין בראיון על הצטרפותו לבית"ר:

I was fascinated by the total Zionism of Betar, the ideal of Eretz Yisrael as a Jewish State in our time. All those elements which, from reading and listening to others, I accepted as true found expression in Betar, and I had no doubt whatsoever that this was the movement in which I would want to serve the Jewish people all my life. (Silver, 1984: 10)

בגין היה אז בן 15.

לא רק האידיאולוגיה כבשה את ליבו של בגין הצעיר. הכריזמה הידועה של זאב ז'בוטינסקי הביאה את בגין לראות בו כגאון ייחודי בדורו, והשווה אותו ללאונרדו דה-וינצ'י, אריסטו והרמב"ם (Silver, 1984: 11). אך יש לקרוא את הצהרותיו של בגין בזהירות. בינו לבין ז'בוטינסקי התחולל ויכוח עקרוני ומהותי המטיל ספק בטענותיו של בגין כי הוא הוא יורשו הלגיטימי היחיד של ז'בוטינסקי. הויכוח עלה על פני השטח במהלך הועידה העולמית השלישית של בית"ר בוורשה שבפולין, בשנת 1938. בוועידה זו הוחלט לאחד את בית"ר עם האצ"ל תחת מצע אידיאולוגי אחד - החלטה שגרמה שנה לאחר מכן להחלפת נציב בית"ר בפולין, אהרון פרופס, במנחם בגין עצמו. אך הויכוח שעמד מאחורי החלטה זו הוא שהעמיד את בגין ואת ז'בוטינסקי משני עברי המתרס.

ז'בוטינסקי, מבני הדור שקדם למלחמת העולם הראשונה, לא חדל להאמין כי הפתרון לשאלת ארץ ישראל הוא דיפלומטי. הוא נתן אמון מלא בבריטניה והתנגד למהלכים צבאיים כנגדה. כאשר בגין הציע לשנות את סעיף ארבע בשבועת בית"ר מ"אכין את נשקי להגנת ארצי, ולא אשא את נשקי אלא לשם הגנה" ל"אכין את נשקי להגנת ארצי ולכיבוש מולדתי", זעם ז'בוטינסקי וכינה את הדברים "חריקת דלת" שאין לארגון כל צורך בה, קשקושים שאין מקומם ימצא בבית"ר

(Silver, 1984: 19). ז'בוטינסקי האמין כי "הדבר ששולט בעולם הוא המצפון" (Sofer, 1988: 21), אך

בגין איבד את אמונו במצפון העולם:

The conscience of the world has ceased to react, the League of Nations has lost its value. Our British partner leads us to the gallows and imprisons the finest of our nation. (Silver, 1984: 20)

ועל כך השיב לו ז'בוטינסקי כי אם זו אמונתו, מוטב כי יטביע עצמו בנהר. ניתן לטעון, כי יותר משבגין היה יורשו האידיאולוגי המובהק של זאב ז'בוטינסקי, הוא נדרש להציג עצמו ככזה, כדי להפוך ליורשו בתפקיד ראש בית"ר (Sofer, 1988: 16). בגין לא זכה לשרת כראש בית"ר בפולין לאורך זמן. אחרי פלישת גרמניה לפולין, בגין ניסה להצטרף לכוחות הפולניים שנלחמו בגרמנים, אך זכה לתגובות מאכזבות (Silver, 1984: 21). לאחר מכן, הוא ברח, יחד עם קבוצה של מנהיגי בית"ר. כותבי הביוגרפיות של בגין מדגישים את חיבוטי רוחו של בגין בשאלה אם לחזור ולנסות להציל את יהודי פולין, או להמשיך בדרכו לארץ ישראל, ולקרוא לאנשי בית"ר למצוא את דרכם אל וילנה, ומשם, בסיוע בית"ר, להעפיל לארץ. אין ספק כי ההחלטה הזו, הגם שהצילה, יש להניח, את חייו של בגין, הפכה לגורם מכריע על אמונותיו ועמדותיו בעתיד. עדית זרטל טוענת כי תחושת האשמה הזו מוצדקת - "יש לו נסיון רב-שנים בהפקרת אנשים", היא כתבה על בגין בהתייחסה ל"הפקרת חניכיו" ומנוסתו מווארשה באותם ימים (זרטל, 1985). חוקרים אחרים טוענים דווקא כי תחושת האשמה משותפת לכל הניצולים. יהודה באואר טוען כי "מנקודת מבט רציונלית, רגשות אשם שכאלו אינם מוצדקים" (Quoted in Silver, 1984: 23). הביקורת רדפה את בגין כבר עם עזיבתו את וורשה. לאחר חליפת מכתבים חריפה בנושא עם ד"ר שמשון יוניצמן בראשית 1940, פנה בגין אל הנהגת בית"ר ואמר להם כי אם הם מוצאים פגם בעזיבתו את וורשה, הוא יסיק מסקנות מרחיקות לכת, ופירט: "אשוב לוורשה" (Sofer, 1988: 8-9).

בגין התנגד לעמדה הרוויזיוניסטית המקובלת באותם זמנים כי על היהודים באירופה להצטרף לצבאות הלוחמים כנגד הנאצים, וזאת משום שלדעתו לא הייתה מלחמת העולם השנייה מלחמתם של היהודים. במכתב נוסף ליוניצמן כתב בגין

In what way it is [sic] 'ours'? By virtue of the other side being

Jew-haters? (Sofer, 1988: 10)

על כל פנים, ב-1940 נעצר בגין בוילנה על-ידי הנ.ק.וו.ד., ונידון לשמונה שנות מאסר בגין היותו "סוכן של הבריטים", אישום שבגין מצא כמשעשע ביותר. בגין מקדיש פרק נרחב בספרו "המרד", לימים ובעיקר ללילות שבילה בכלא הסובייטי, ומתאר שם באריכות את הדיונים האידיאולוגיים שניהל(!) עם חוקריו. מאוחר יותר הקדיש ספר שלם ("בלילות לבנים") לזיכרונותיו מאותה תקופה. אחרי שנתיים בכלא ובמחנות עבודה סובייטיים, בגין משוחרר כפולני ומצורף לצבא פולין, לגדוד העושה את דרכו לפלשתיין. מאוחר יותר סיפר בגין כי עם הגיעו לארץ ישראל, הוא חש כאילו מעולם לא עזב אותה. במשך תקופה מסוימת שירת בגין בצבא הפולני כמתורגמן, ובו בזמן כיהן כנציב בית"ר בישראל. תוך זמן קצר הצליח בגין להעפיל לראש הארגון ולהתמנות כמפקד האצ"ל - תפקיד שעד סוף ימיו ראה בו את הישגו הגדול ביותר (Rowland, 1983: 1). נסיבות התמנותו לתפקיד אינן ברורות לחלוטין (Sofer, 1988: 58-62), אך עם הגעתו למעמד זה, איש לא פקפק בסמכותו.

בגין סירב להמתין עד לתום מלחמת העולם השנייה, והתעלם מטענותיהם של מנהיגי הישוב כי פעולות כנגד השלטון הבריטי בזמן המלחמה תפגענה במאמצי המלחמה הבריטיים כנגד גרמניה הנאצית. לדעתו של בגין, מבחינת היהודים אין הבדל בין הנאצים לבין בריטניה - שתי המדינות משתפות פעולה לשם השמדת היהודים: האחת הורגת אותם, והשנייה חוסמת את דרכי המילוט שלהם. האחת עושה זאת מתוך שנאה חייתית, ואילו השנייה, כפי שמתאר בגין ב"המרד" (1974: 36-52), מתוך תוכנית קרה ומחושבת לשלול בצומת הדרכים החשובה שמהווה ארץ ישראל. בגין מתח אנלוגיה ברורה בין גרמניה לבין הבריטים, אך האנלוגיה לא הסתיימה במטרות המרד, אלא המשיכה גם אל אלו ששיתפו פעולה עם הבריטים. כך כתב בגין ב-1944 - כי אם הנהגת הישוב לא תכריז בעצמה על המרד,

We will call upon the masses from "below," from the depths.

We will call upon them to make a twofold rebellion: against the oppressive regime and against the cowardly leadership dominating the political parties in the Land of Israel. It will be *a*

revolt against both "Berlin" and against "Vichy". And we will fight. We will fight to the end (Sofer, 1988: 67, italics added).

בגין הכריז בעצמו על המרד ב-1944, והתמיד בו עד יציאת השלטון הבריטי מישראל והקמת המדינה. בויכוח אודות "מי גרש את הבריטים מישראל" החזיק בגין תמיד בעמדה כי האצ"ל הוא בעל הבכורה על הישג זה, ותאוריו את הישגי הארגון הצבאי הלוחם גונו כמופריזים ונטולי פרופורציות להשפעה האמיתית של האצ"ל על מצב העניינים.

ה"מרד" של האצ"ל והלח"י התאפיין בפעולות צבאיות ספורדיות, בעיקר לגניבת נשק מהבריטים, ובפעולות תגמול נגד השלטונות כאשר אלו פעלו נגד "ארגוני הטרור". אך בעיקר בולטת במהלך רוב המרד התנגדותו של הישוב למהלכיו של בגין - התנגדות שהגיעה לשיאה ב"תקופת הסזון", אז חטפו אנשי ההגנה לוחמי אצ"ל ואף הסגירו אותם לידי הבריטים. האיבה בין הפלגים נמשכה גם לאחר הקמת המדינה, והגיעה לשיא נוסף כאשר ירה ה"תותח הקדוש" על האלטלנה.

אך בגין עשה את המעבר ממפקד האצ"ל לראש האופוזיציה באופן חלק למדי. פרט למקרים מבודדים בהם איבד בגין את השליטה על קהלו - בעיקר המדובר בהסתערות על הכנסת בעקבות נאום ההסתה של בגין כנגד הסכמי השילומים עם גרמניה - הצליח בגין לגבש תדמית של פרלמנטר למופת, ג'נטלמן ששלטון החוק הוא נר לרגליו.

חרף התעלמותו הבוטה של ראש הממשלה הראשון של ישראל מ"האיש שיושב ליד חבר-הכנסת באדר", וקריאתו הידועה "בלי חירות ומק"י", הצליח בגין להעפיל אל תחומי הלגיטימיות הציבורית, ועם מלחמת ששת הימים החל לעלות מעמדו עד שתפס את מקומו כראש הממשלה בשנת 1977 (דיסקין, 2001 : 58-60).

כראש ממשלה הייתה מדיניותו של בגין מלאת סתירות, לכאורה, כאשר מצד אחד חתם על הסכם שלום עם מצרים, ומצד שני בחר לפתוח במלחמת הברירה המובהקת הראשונה בתולדות ישראל. בגין גם יזם את המהלך השנוי במחלוקת (בזמנו, לפחות) להפציץ את הכור הגרעיני בעיראק. רבים ממהלכיו של בגין במהלך שתי הקדנציות בהן כיהן כראש ממשלה הוסברו באופן זה או אחר על ידי מושגים הקשורים בשואה ובנאציזם, ובמניעתה של שואה נוספת מהעם היושב בציון.

שלטונו הסתיים בקול ענות חלושה לאחר שהצהיר כי "הוא חש כי אינו יכול להמשיך" (קרניאל, 1998 : 65), וזאת על רקע ההפגנות המתמשכות נגד מלחמת לבנון וההאשמות שהוטחו בבגין על אשמתו במותם של אלפים חיילים. עם פרישתו מהחיים הפוליטיים, הסתגר בגין בביתו עד למותו בשנת 1992, וקולו לא נשמע עוד בחייה הציבוריים של ישראל.

"אם לא נחסל את הגולה, תחסל היא אותנו" - הצהרה זו, המיוחסת לזאב ז'בוטינסקי (מכמן), (1998 : 148), נחשבת בחוגים רוויזיוניסטיים לנבואית. ז'בוטינסקי, מאמינים תלמידיו, חזה את השואה מראש. ואכן, כבר ב-1935 יזם ז'בוטינסקי תוכנית לפינוי (אבקואציה) של חלק מיהודי אירופה. אילו הייתה מתבצעת תוכניתו, על אחד מגלגוליה, רבים היו ניצלים ממכונת ההשמדה הנאצית.

עלינו להושיע מיליונים, מיליונים רבים. אינני יודע אם השאלה נודעת לקליטת שליש הגזע היהודי, או מחצית הגזע היהודי; אינני יודע זאת. אבל זו שאלה של מיליונים. אין ספק כי המוצא הוא - לעקור את כל אותם חלקי הגולה, שלא יצלחו עוד, שאין בהם כל סיכוי לאפשרות של מחיה, לרכז את כל הפליטים הללו במקום אחד, שיהיה לא גלות, לא חזרה על אותו המצב, בו היהודים מיעוט בלתי נספג בקרב גוף זר, חברתי או כלכלי או מדיני... במזרחה של אירופה יש ודאי 3,000,000 או 4,000,000 המתדפקים ממש על השער והמשוועים לרשות כניסה, כלומר, להצלה.

מכאן גם נולד הרעיון על תוכנת העשור: ליצור במשך עשר שנים בערך רוב יהודי משני עברי הירדן, כלומר, לסיים את הדרגה הראשונה והמכרעת של הציוניות... חשיבות גדולה יש גם לצד השני של תוכנית העשור - ליציאה מן הגולה. אם להניח ביסוד אותה חלוקת-עולם לפי ארצות-מוצאם, שהיתה קיימת עד עכשיו בארץ-ישראל, הרי תוציא תוכנית העשור מפולניה כ-700,000 איש, מרומניה - כ-200,000, מגרמניה - 200,000, מליטה - 50,000 וכו'... השאלה העיקרית היא, כמובן, ההגירה מפולניה. (מצוטט

במכמן, 1998 : 148)

ז'בוטינסקי, אם כן, קרא לפינויה ההדרגתי של יהדות אירופה לארץ ישראל, אך ספק אם הוא זיהה את סכנת ההשמדה לאשורה. רק 200,000 מיהודי גרמניה היו אמורים להגיע לארץ על פי תוכנית זו, וגם הם, יחד עם כל שאר המפונים, בפריסה על פני עשר שנים תמימות - כלומר, לכל הפחות הייתה צריכה תוכנית האבקואציה להסתיים בשנת 1946. גם שנתיים מאוחר יותר, כאשר הציג ז'בוטינסקי את תוכניתו בפני ההסתדרות הציונית החדשה, עדיין דובר על תוכנית שתמשך

עשור מלא. נראה כי, לפחות בשלב זה, לא ראה ז'בוטינסקי דחיפות רבה בפינוי יהדות אירופה. הוא גם טרם זיהה את מוקד הסכנה העיקרי בגרמניה הנאצית.

רק בסוף אותה שנה, לאחר "ליל הבדולח" ניכרה דחיפות בצעדיו של ז'בוטינסקי לקידום תוכניתו. במברק ששלח לממשלת הולנד, וכנראה אף לממשלות אחרות, ביקש ז'בוטינסקי את סיוען בהסדרת "רפאטריאציה לארץ-ישראל בתוך השנתיים הבאות של כל יהדות גרמניה ועוד כ-500,000 אחרים מארצות אחרות של מצוקה יהודית" (מכמן, 1998: 151. הדגשות שלי).

אך מכמן (1998) מטיל ספק כי גם בכך הייתה רוח נבואית רבה:

ב"תוכנית האבאקואציה" מתחילתה היו שני צדדים: הצד של הגולה, והצד של ארץ-ישראל. המטרה המפורשת של ז'בוטינסקי היתה "ליצור במשך עשר שנים רוב יהודי בארץ-ישראל משני עברי הירדן". דומה, כי עתה ניסה ז'בוטינסקי לנצל את שעת הכושר של הרושם שעשו אירועי "ליל הבדולח" בעולם למימוש התוכנית של יצירת הרוב היהודי בארץ-ישראל. (עמ' 151)

יתרה מכך - ז'בוטינסקי היה מלא בוז וזלזול כלפי גרמניה הנאצית, וכינה אותה "אגרוף [שאינו] מלא כוח, אלא מלא אוויר" (מכמן, 1998: 152).

אל-נא נתפתה לחשוב, כי עומדים אנו בפני ענק-ברזל, שאין טעם במעשי לחץ כנגדו. אין זו אמת. הענק אינו עשוי ברזל, אשליותיו הפוליטיות אשליות הן, משקו מעורער מיסודו, ובפנים, מאחורי הפרגוד - ערבוביה וקטטות, כתות ופריטוריאנים ללא רעיון מדריך וללא רצון קובע (מצוטט במכמן, 1998: 149).

יש הטוענים אף שחרטה על הערכותיו השגויות של ז'בוטינסקי בנוגע לגרמניה תרמו למצב הבריאותי הרופף שהביא, בסופו של דבר, למותו ב-1940 (Sofer, 1988: 14).

מנחם בגין, שנים לאחר מכן, עדיין ראה את ז'בוטינסקי כמי שניבא את השואה, ואת הנבואה הזו העמיד כבסיס לחלוקה שחילק את הציונות לשני סוגים: ציונות ההפגנה וציונות ההצלה.

ציונות ההפגנה - מה הייתה? כוונתה ותכליתה היו - להוכיח: שונאי ישראל טוענים כי היהודי אינו רוצה, או אינו מסוגל, לעבוד עבודת כפיים קשה; אנחנו, בבואנו למולדת, נוכיח כי היהודי גם רוצה וגם יכול להפעיל

שריריו לעבודה מפרכת ... לציונות ההפגנה לא היה דרוש רוב, לא רוב של ניצולים מן הנכר ולא רוב של התושבים במולדת. לציונות ההפגנה לא הייתה דרושה מדינה ... היא הייתה צריכה להוכיח, על ידי מעטים נבחרים, כמה טובים ופרודוקטיביים ומתקדמים אנו יכולים להיות. לעומתה ניצבה ונגדה עלתה ציונות ההצלה. זאב ז'בוטינסקי נתן לה ביטוי, בעומדו בימים ההם, בתוככי הגיטו, שכבר נידון אף אם טרם הובס ונחרב, בהזכירו את דבריו של המנהיג הציוני על ה"אבק" שאחת דתו להישחק. הוא זעק באוזני הנידונים, כפי ששמענוהו במו אוזנינו: "ואני את חיי הקדשתי כדי להציל את ה'אבק' הזה ואם בקונגרס ציוני כך נקרא העם הזה וכך יצא גזר דינו, הרי התמיהה הגדולה ביותר היא - וכשאגת אריה פרצה מלבו הקריאה - שלא קם שם איש ולא אמר: אוי לה לאומה שאתה מנהיגה!" ציונות ההצלה רצתה ברוב ניצולים מן הנכר וברוב תושבים יהודיים במולדת. ציונות ההצלה נלחמה למען מדינה יהודית, כי בלעדיה לא היה אפשר להציל את הרבים. אך הטרגדיה של העם ושל הדור הייתה, כי אף בימים ההם עדיין הייתה ידה של ציונות ההפגנה על העליונה, ואילו ציונות ההצלה עודנה נרדפת. (בגין, 2001 [1961]: 141-140).

הרוויזיוניזם, אם כן, הן בגלגולו הז'בוטינסקאי והן בגלגולו הבגינאי, ראה בשואה אירוע שניתן היה למונעו מראש, אירוע שניתן היה לחזות ולפעול כנגדו מבעוד מועד. אך חשוב מכך: הרוויזיוניזם ראה בשואה פרק שלא היה הכרחי לשם הקמת המדינה. בעוד שההיסטוריון באואר קבע כי הסיבה לעזיבת הבריטים את ארץ ישראל הייתה לא אחרת מאשר השואה (מכמן, 1998: 256), הרי שבגין המשיך בכל עת לטעון כי הסיבה לניצחון הייתה המרד, והמרד היה מתרחש בכל מקרה, עם או בלי ההתרחשויות באירופה:

וודאי, גם בלי מאורעות הדמים באירופה, גל בלעדי "העקביות" עקובת-הדם של המדיניות הבריטית בארץ-ישראל, היה ביום מן הימים, בצורה זו או אחרת, פורץ מרד עברי בארץ-ישראל נגד כל שלטון נכרי, שהיה מנסה להטיל מרותו על עמנו קשה-העורף, שבע הרדיפות וכמה-החרות. אולם שני הגורמים הללו, מששולבו יחדיו, ועמדו בעצם שלובם להחניק את תקוות

ישראל ולהכרית כליל את עם ישראל - הם הם שקבעו את התקופה שבה

פרץ המרד. (בגין, 1978 : 53-54)

ראינו בפרק הקודם כיצד בגין תפס את השואה כאירוע שניתן היה לחזות אותו מראש, וזאת חרף העובדה שניתוח "נבואתו" של ז'בוטינסקי מראה כי זה היה רחוק מלדמיין את הסכנה הנשקפת ליהודי אירופה מגרמניה הנאצית. מה שאפשר לבגין להחזיק בעמדה זו היא ראייתו את השואה לא כאירוע ייחודי ו"אטום" להבנת אנוש, אלא כעוד פרק ברצף המתמשך של סבלות העם היהודי למן עזיבתו את הארץ ועד שובו המיוחל לארצו המובטחת. אמונתו הדתית - כמעט מיסטית - של בגין במיתוס השיבה, מתבטאת באופן הבולט ביותר בספרו "המרד".

כפי שמציין Rowland (1983), "המרד" הוא ספר בעל מבנה תמוה. הזכרונות המתועדים בו מאורגנים שלא בסדר כרונולוגי, ובלי שום הגיון ברור לעין. סיפורי אלטלנה ודיר-יאסין מובאים באמצע הספר, וסיפור כיבוש עכו חוזר מספר פעמים לאורך הספר. Rowland מסביר את הסדר המוזר הזה בהיותו לא סתם סיפור זיכרונותיו של מנהיג מרד, אלא בנייה של מיתוס על פי הקווים הקלאסיים של מיתוס הגבורה:

The standard path of the mythological adventure of the hero is a magnification of the formula represented in the rites of passage: separation--initiation--return ... A hero ventures forth from the world of common day into a region of supernatural wonder: fabulous forces are there encountered and a decisive victory is won: the hero comes back from this mysterious adventure with the power to bestow boons on his fellow man (Joseph Campbell, cited in Rowland, 1983: 108)

בגין פותח את סיפורו בתיאור הניתוק שלו מהעולם אותו הכיר: מאסרו על-ידי הנקוו"ד, החקירות המתמשכות, ולבסוף - השחרור המיוחל והמסע אל ארץ ישראל. את שחרורו מן הכלא הסובייטי מתאר בגין כחוויה כמעט מיסטית³:

³ מעניינת בהקשר זה הערתו של מרדכי קרניאל (1998: 10): "אליבא דמנחם בגין קול ההיסטוריה איננו מיסטי והוא מהווה גורם כביר במציאות".

השער נפתח - בפרוש: נפתח השער. ובהיפתח השער ובגלוש המכונית לתוך הרחוב השומם, לחש לי מישהו, או אני לחשתי למישהו: -- "התחלתי את הנסיעה לארץ-ישראל!" משונה? אמונה ערטילאית? אולי. ואולי אמונה חזקה מכל "מציאות" היא המציאות, והיא יוצרת מציאות? (עמ' 20)

הפרק הראשון בספר, ובהשתלשלות המיתית, מסתיים עם ירידתו של בגין אל ה"עולם האחר" - למחתרת: "ה'בריגאדה', שבה שרתי, היתה הבריגאדה של מורדים עברים. היא פעלה על חוף הירדן. היא בנתה בברזל מסילה לחרות ישראל" (עמ' 35).

עם סיום מסעו של בגין אל ה"עולם האחר", נפרסת בפנינו, לראשונה, הבעיה איתה יש להתמודד: הפרק השני בספר, תחת הכותרת "אנו נלחמים - משמע אנו קיימים" נפתח בפסקה הבאה:

שתי עובדות-יסוד קבעו את מצבם של עמנו וארצנו בשלהי מלחמת העולם השנייה. היטלר החל להכחיד מיליוני יהודים באירופה והאנגלים, למרות זה או הודות לכך, נעלו את שערי "הבית הלאומי לעם היהודי". (עמ' 36)

ה"כוחות המופלאים" שעומדים מול בגין הם הנאצים והבריטים - כאחד: מפלצת דו-ראשית. אין הבדל מוסרי בין הבריטים לבין הנאצים לשיטתו של בגין. "אין לומר", הוא מסביר, שהאנגלים לא רצו להציל יהודים; יש לומר, כי האנגלים רצו לא להציל את המוני היהודים ... כשליט בארץ ישראל ובמזרח התיכון הוא לא היה "אדיש" כלל וכלל. הוא היה צד מעונין; מעונין בהפחתה מכסימלית של מספר היהודים, הרוצים לעלות לארץ ישראל. אין זו האשמה; זאת היא קביעת עובדא. (עמ' 38. הדגשות במקור)

כותרת תת-הפרק המדובר מספרת רבות: "תא הגזים באירופה וסגירת השערים של ארץ ישראל" - כך, כרוכים יחדיו. בניגוד לרבים מבני דורו, בגין לא ראה במדינה עברית כפתרון לשאלת יהודי אירופה. הסיבתיות אצלו הייתה הפוכה: בעייתה של יהדות אירופה הייתה חסרונה של מדינה עברית. אליבא דבגין, טועה באואר כשהוא טוען שהמדינה העברית קמה משום שהייתה שואה: להפך - הייתה שואה משום שלא קמה מדינה עברית. במובן זה, הנאצים לא היו אלא עושי דברם של הבריטים, גם אם שלא מתוך כוונה. על אודות השמדת היהודים על-ידי

הנאצים כתב בגין כי היא נעשתה "לפי התכנית. לפי התכנית הגרמנית, שעמדה להציל, אמנם בדרך בלתי צפויה ונוראה, את התכנית הבריטית היסודית כלפי ארץ ישראל" (עמ' 39).

הבעיה שעמדה בפני העם היהודי, אם כן, לא הייתה האיום בהשמדה, לא הצורך הנאצי שאיים לחסל את יהודי העולם כולו. היטלר, לשיטתו של בגין, היה רק עוד אחד בשרשרת ארוכה של צוררים - אשר "בכל דור ודור עולים עלינו לכלותינו"; אמנם המסוכן והאכזר ביותר בשרשרת הצוררים, אך היטלר היה רק סימפטום של הבעיה האמיתית. והבעיה הזו הייתה היותו של העם היהודי גולה הרחק ממולדתו, מפורק ממשקו, ולפיכך - חסר קיום:

דיקרט אמר: אני חושב, משמע אני קיים. עמוקה היא המחשבה של הוגה הדעות הגדול. אבל ישנן תקופות בתולדותיו של עם, שבהן המחשבה עצמה איננה מוכיחה על קיומו האנושי. "העם חושב" ובניו, עם מחשבותיהם ועל אף מחשבותיהם, הופכים לעדר עבדים או -- לסבון. יש זמנים, שבהם כל עצמותיך תאמרנה: כבודך כאדם, הוא בהתנגדות לרשע. **אנו נלחמים, משמע אנו קיימים!** (עמ' 62, הדגשות במקור)

ודוק: ה"רשע" לו יש להתנגד אינו הנאציזם, אלא דווקא הכובש הבריטי. הוא זה שלולא המרד, הייתה מתגשמת תוכניתו, כך ש"לא מדינת היהודים שאויבינו רוצים להפכה לגיטו היתה לנו כיום, היה לנו גיטו, שאויבינו היו הופכים אותו לבית קברות" (עמ' 54).

חלקו השני של הספר בנוי כסדרה של מבחנים קשים יותר ויותר שבגין עומד בהם (Rowland, 1983: 115-121). ראשית, המבחן הארגוני, בו נדרשו בגין לבסס את סמכותו, והאצ"ל לבסס את יכולתו לבצע את המרד. שנית, המבחן הפנימי - בגין נאלץ להאבק בהנהגת הישוב בשני שלבים שונים. בשלב ראשון, נאבק בגין נגד "ציונות ההפגנה" וניסה לבסס את רעיון ה"יהודי הלוחם" אותו קידם.⁴ בשלב השני נאלצו בגין והאצ"ל להתמודד עם רדיפתם על-ידי ההנהגה היהודית. בפרק זה מספר בגין על תקופת הסיזון וכן על אלטלנה, זו לצד זו. לבסוף, נאבק בגין ישירות נגד הבריטים. חלק זה הוא המרכזי והגדול ביותר בספר, אך אינו רלוונטי, ברובו, לעבודה זו. סיומו

⁴ וראו בהקשר זה את התמונה המופיעה ב-Clarke, 1981 בעמוד התמונות אחרי עמ' 129, שם מופיעות שתי דמויות: האחת כורעת על ברכיה ומתחננת "אני רוצה לחיות!", והשנייה עומדת זקופה ואוחזת ברובה - וקוראת "אני רוצה לחיות!" הדמות הראשונה מוגדרת כ"דרכה המתרפסת של הסוכנות היהודית" ואילו השנייה כ"דרכו הלוחמת של המרד העברי".

של חלק זה הוא בהסתלקות הבריטים מהארץ. הפרק האחרון בחלק זה מספר על תליית הסרג'ינטים הבריטיים, ותולה את הסתלקותם של הבריטים במעשיהם של חברי האצ"ל: אישר את זאת במלים חד-משמעיות לא אחר אלא מי שהיה עוזרו הראשון של המזכיר הראשי לממשלה הבריטית בארץ-ישראל, קולונל ארצ'ר קסט. בהרצותו בפני "אגודת האימפריה המלכותית" אמר האיש: "תלית שני הסרג'ינטים הבריטיים גרמה ליציאתנו (מארץ-ישראל) יותר מכל דבר אחר" (עמ' 361).

עם הניצחון על ה"כוחות המופלאים", מתחיל המסע חזרה ל"עולם הרגיל". חלקו השלישי של הספר עוסק בשיחות להצטרפות האצ"ל לצבא ההגנה המתגבש, וביציאה מהמחתרת אל האור: למטה בחצר מחכה המיפקד, המיפקד הראשון שבו משתתפים למעלה משש מאות מפקדים וחיילים של הארגון הצבאי הלאומי. אות הזמן הוא. תמו הפשיטות הפרטיזניות; החלו קרבות הכיבוש. תמה מלחמת המחתרת; החלה המלחמה בשדה. זה היום קיוינו לו, זה היום ייחלנו לו, הגיע... לפני ארבע שנים ומעלה התחלנו חופרים מנהרה שארכה לא נודע. בשיניים חפרנו בעמק; בדם עקרנו "סלעים"... לא מעטים, אפילו מקרבנו, האמינו כי נחפור לפחות כעשר שנים. והנה הגענו לקצה השני של המנהרה. כבר בוקע האור. מן המנהרה -- למרחב (עמ' 434-435).

בכך, לכאורה - נסגר המעגל: הגיבור שב אל ארצו, והכל בא על מקומו בשלום. אך מספר פרטים נותרים תמוהים בסיפור. בולטת מכל היא העובדה כי בגין לא שב לארץ-ישראל, אלא הגיע אליה לראשונה. כדי להסביר את העיוות הזה בהשתלשלות המיתוס, יש לחזור לתפיסת בגין את מקור צרותיו של העם היהודי - הגלות. בגין מותח קו ברור בין ה"יהודי הלוחם" של ימי המכבים לבין ה"יהודי הלוחם" של האצ"ל (Rowland, 1983: 134-135). בגין אינו לבדו גיבור המיתוס המתואר ב"המרד". העם היהודי כולו הוא אותו גיבור, ובעיקר היהודי הלוחם. שלב הניתוק לא החל עם כליאתו של בגין בכלא הסובייטי, אלא עם גירושו של העם היהודי מארץ ישראל לפני אלפיים שנה. אם ז'בוטינסקי הזהיר כי יהודי אירופה נמצאו ב"גהינום יהודי" (Rowland, 1983:)

61), בגין ראה את עצם הקיום בגלות כ"גהינום יהודי". רק השיבה לארץ ישראל היא היציאה מהגהינום.

השואה, אם כן, לא הייתה אירוע יחודי, מבחינת בגין (Rowland, 1983: 128). איום השואה עודנו מרחף מעל לראשיהם של היהודים, אליבא דבגין, כל עוד הם תלויים בטוב ליבה של הקהילייה העולמית. זו הסיבה בגינה התנגד בגין לשלטון הבריטי בארץ ישראל. זו הסיבה בגינה התנגד, לאחר הקמת המדינה, לכל מעורבות בריטית במדינה. זו הסיבה שבגין ראה את עיקר העיקרים של מדיניות החוץ של מדינת ישראל בביסוס כוח ההרתעה שלה: "העולם איננו מרחם על נשחטים", מתמצת בגין את מסקנותיו מן השואה כבר בראשית "המרד", "הוא מכבד לוחמים. טוב או רע. ככה הוא" (עמ' 50).

השואה בפוליטיקה של בגין

בגין לא היה היחיד או הראשון להזכיר את השואה כטיעון בויכוחים פוליטיים. זרטל (2002) מפרטת באריכות כיצד השתמש בן-גוריון בזכר השואה לקידום ענייני ישראל: "הוא פעל כך לרוב בשעות של משברים פוליטיים או אישיים, כאשר חש כי עליו להפעיל את הנשק הסופי במאבקיו הפוליטיים, או כדי להציל את שלטונו, או כדי לכפות את דרכו על עמיתיו". גם בן-גוריון כינה את הערבים "נאצים" ופעל להתחמשותה של ישראל בטענה שרק כך תמנע שואה שניה. אך תמיד אצל בן-גוריון הייתה השואה סיבה כלפי חוץ - תירוץ שאין לעמוד בפניו כלפי העולם או כל ישראלי שהתנגד למהלכיו של בן-גוריון.

אצל בגין, הייתה השואה **כוח מניע** מאחורי פעולותיו. הוא לא השתמש בה כדי לקדם את ענייני המדינה, אלא, אפשר לומר, זכר השואה הוא שהכתיב לבגין את מהלכיו הפוליטיים. בראיון איתו במגזין "Rolling Stone" אמר בגין כי השואה

היא המניע הראשי של כל מה שעשינו בדורנו; למשל, מאבקנו לשחרור הוא תוצאה של ההכרה כי, בימינו, עלינו ליצור תנאים כאלו כך שלעולם לא עוד יהיה היהודי חסר מגן. מקור ייסורינו היה היות העם היהודי חסר מגן. חוסר המגן הזה, שהפך לחוסר ישע, היה הפרובוקציה האמיתית למרצחים. הם אומרים שהם יכולים לעשות מה שהם רוצים ליהודי. האדם האכזר הוא פחדן. אם הוא רואה שאין כל התנגדות, שאין נשקפת לו כל סכנה, אין הוא יודע גבולות ... [השמט במקור] היא [השואה] חיה בתוכי. ואני חי בתוכה. ואני אמשיך לחיות בתוכה עד יומי האחרון" (, quoted in Rowland,

1983: 80-81, תרגום שלי)

למעשה, לעיתים נדמה היה כי תסביך השואה של בגין מפריע לו לקדם את ענייניו. במקום להוות תירוץ שאין לעמוד בפניו, השואה בפוליטיקה של בגין הייתה קוץ שלא ניתן להוציאו מהעור. כך, לדוגמא, במהלך טקס חתימת הסכמי השלום עם מצרים, בעוד שסאדאת "הלך בין הטיפות" כדי לא לעורר תרעומת אצל הצד השני, התעקש בגין להזכיר את השואה וכיצד, באין

לעם היהודי חיילים שילחמו למענו, איש לא הגן עליהם אז (Rowland, 1983: 10).⁵ הדברים עוררו קולות מרירים רבים הן בצד המצרי והן בקרב האמריקאים והאירופאים.

כיצד השפיעה השואה על המדיניות שהנהיג בגין? כאמור, בגין ראה בשואה שניה אפשרות ריאלית לחלוטין, ובעוצמתה ועצמאותה של מדינת ישראל כגורמים היחידים המונעים שואה נוספת שכזו. כוח ההרתעה של ישראל, אם כן, הפך לחזות הכל. רק אם עמי העולם ידעו כי ישראל חזקה מספיק להגן על עצמה, ומסוגלת לכל פעולה שתדרש לשם כך, כך האמין בגין, רק אז לא תאלץ ישראל להגן על עצמה כלל - כל עוד נדמה לאויבי ישראל (וכל אדם שאינו יהודי הוא אויב פוטנציאלי) שיש לישראל נקודות תורפה, הם ימשיכו לנסות ולפגוע בהן.

בשל כך היה חשוב לבגין להפר את האווירה הטובה בטקס הסכמי השלום: הוא רצה להדגיש כי הסכמי השלום לא יגרמו לישראל להניח את נשקה. חזון אחרית הימים של בגין אינו כולל את הפסוק "לא ילמדו עוד מלחמה", וישראל לעולם תחיה על חברה. הוא רצה אף להבהיר למדינות המערב כי על אף שהיה להן תפקיד בהשגת הסכמי השלום, הוא עדיין לא נותן בהן אמון, ולא תינתן להן דריסת רגל בקביעת מדיניותה של ישראל.

עבור בגין, כל מי שמנסה לפגוע פיזית בישראל הוא נאצי. אבל גם כל מי שמבקש לפגוע בישראל מורלית, או בעקיפין, גם הוא מבקש להשמיד אותה, וגם הוא נאצי. מי שמבקש לפרק את ישראל מנשקה, או לצמצם את גבולותיה לכאלו שיהיו קשים להגנה - אין הבדל בינו לבין מי שנוטל רובה ויוצא לטבוח ביהודים, מבחינתו של בגין.

החיבור בין אויבים מסוימים של ישראל לבין הנאצים נראה הגיוני יותר במקרים מסוימים מאשר אחרים. כאשר הורה בגין על תקיפת הכור הגרעיני בעיראק, הסביר זאת ליועץ שר החוץ של ארה"ב על רקע השואה:

זה אינו ענין של שטחים וגם לא הגנה סתם, אלא פשוטו כמשמעו, ענין של הצלת עמינו, ומיהו עמינו אם לא שארית הפליטה? האם יש לאפשר לעריץ להרוג עוד פעם את הילדים? לעולם לא... (קרניאל, 1998: 35)

אך במקרים אחרים היה החיבור כמעט סהרורי. ראש אש"ף, יאסר ערפאת, זכה אצל בגין לכינוי "חיה דו-רגלית" - כינוי שלפני כן הדביק אך ורק להיטלר ולנאצים (בגין, 2001 [1961]:

⁵ בגין מעולם לא הסתיר את סלידתו הרבה מסאדאת, והרבה להשוותו להיטלר ולנאצים. בדיון בשנת 1963 על תכניותיה של הממשלה החדשה, למשל, הזכיר בגין, אז ראש האופוזיציה, בנאומו את המדענים הגרמנים ששהו אז במצרים לשם פיתוח כלי נשק: "הם עובדים יומם ולילה בשביל מכוונת ההשמדה הנאצרית" (דברי הכנסת, 24 יוני 1963; הדגשה שלי).

139). התקפותיו הרטוריות של בגין כנגד ערפאת ואש"ף היו מלוות בהררים של אזכורי שואה. זכור בעיקר המכתב שכתב בגין לנשיא ארה"ב רונלד רייגן במהלך מבצע שלום הגליל, בו תיאר את תחושותיו עם פרוץ הקרבות:

אני חש בימים אלו כראש ממשלה שניתן בידו הכוח להוביל צבא אמיץ
העומד אל מול ברלין, שם, בינות לאזרחים תמימים, מתחבאים היטלר
ועוזריו בבונקר עמוק מתחת לפני האדמה (quoted in Silver, 1984: 23), תרגום
שלי).

על דברים אלו ואחרים ענה לבגין הסופר עמוס עוז, במאמר שפרסם ב"ידיעות אחרונות":
אדולף היטלר השמיד שלישי מן העם היהודי, בהם הוריד וקרוביך, בהם
בני משפחתי. לא פעם גם אני, כמו הרבה יהודים, מוצא בקרקעית נפשי
מכאוב עמום על כך שלא אני במו ידי הרגתי את היטלר. ודאי גם בנפשך
משוטטת הזיה דומה. אין ולא יהיה מרפא לפצע הפתוח בנפשנו. רבבות
ערבים מתים לא ירפאו את הפצע הזה. אבל, מר בגין, אדולף היטלר מת
לפני 37 שנים. חבל או לא חבל - אבל עובדה היא: היטלר אינו מסתתר
בנבטיה, בצידון או בבירות. הוא מת ונשרף (מצוטט בשגב, 1992: 375)
אך עוז טעה - היטלר לא מת ולא נשרף. עבור בגין היטלר ממשיך להתקיים כמושג מופשט, המן
מודרני, איום מתמשך על העם היהודי.

המתקפה על לבנון, חשוב להדגיש, באה גם כהתרסה אל מול שאר העולם: אמנם חתמנו על
הסכמי השלום עם מצרים, אך אין בכך כדי להצביע על חולשה מצדנו. במסגרת דוקטרינת
ההרתעה של בגין, הסכם שלום שכולל בתוכו פשרה טריטוריאלית חייב להיות מלווה בפעולות
צבאיות נחרצות בחזיתות אחרות, כדי למנוע מראית עין של פשרנות, שתעודד אויבים לתקוף.
בנאומו בכנסת בתאריך השמיני ביוני 1982, אמר בגין אודות מבצע שלום הגליל:

רציתי לאמר באוזני כל העמים, זמן רב - רב מדי היה היהודי יוצא מן
הכלל לגבי כל החוקים שחלו על כל האומות. לא עוד, החוקים החלים על
אומות אחרות יחולו על עמינו, על העם היהודי. זכות להגנה עצמית הנתונה
לכל העמים נתונה גם לנו. לא יותר ולא פחות. (מצוטט בקרניאל, 1998: 45)

גם בנאום זה לא הצליח בגין להמנע מאזכור השואה. בתגובה למאמר בעיתון "טיימס" שתקף
את ישראל בכלל ואת בגין בפרט על המתקפה בלבנון, הסתפק בגין במתקפת-נגד קצרה:

עתון אשר תמך בבוגדנות של הסכם מינכן - צריך להיזהר מאוד מלהטיף
מוסר לעם קטן העומד על נפשו. לו אנחנו היינו שומעים בקולו לא היינו
קיימים עוד. (שם)

למרות כל האמור לעיל, ראוי לציין כי אף על פי שבגין לא ראה את השואה כאירוע ייחודי
בהיסטוריה, ולא ראה בגרמנים את העם היחיד שיכול להוציא מקרבו נאציזם, הרי שאת גרמניה
עצמה החרים בגין בכל מאודו: הוא סירב לדבר גרמנית, אף כי ידע את השפה, הוא נמנע מלנסוע
במכונית גרמנית או להשתמש בכל מכשיר שיוצר בגרמניה -- והוא התנגד בכנסת לכל שיתוף
פעולה עם גרמניה. בדיון בכנסת בתשיעי בינואר 1962, לדוגמא, תקף בגין את הממשלה על
היחסים בין ישראל לגרמניה:

האמת היא כי הממשלה, ביחוד בשנים האחרונות, עלתה על הדרך, לא
של קיום יחסים עם גרמניה, אלא של טיפוח היחסים עם גרמניה בכל
השטחים: המדיני, הצבאי, המשקי, הרוחני, התרבותי, התיירי - בכל שטחי
החיים, כאילו המוות - לא במלחמות של צבאות, אלא בהשמדה של
מיליונים - לא הפריד כלל בין עמנו לבין עמה.

מבחינתו של בגין, העם הגרמני ארור מעצם קיומו, ואין לנהל איתו כל קשר שהוא - וזאת בלי
קשר למעשיו, לכוונותיו או למנהיגיו: "עם עם זה שמידיו כזאת הרעה אשר באה לו, אל לו
לישראל לקיים יחסי תרבות, רוח וחינוך" (שם).

ביום השני באוגוסט 1977 העלה חבר הכנסת גדעון האוזנר הצעה דחופה לסדר היום, ונושאה "ההצעה למזג את יום כ"ז ניסן, יום זכרון השואה והגבורה, עם יום תשעה באב" (דברי הכנסת). ח"כ האוזנר סיפר בנאומו כיצד דווח בעיתונות כי במהלך שיחתו של ראש הממשלה בגין עם הרב סולויצ'יק בזמן מסעו של בגין לארצות הברית, חיווה ראש הממשלה את דעתו כי "ראוי שיום זכרון השואה והגבורה, ואולי גם יום אחר יתמזגו או יכללו ביום תשעה באב" (שם). האוזנר יצא כנגד הרעיון ואף הביא מדבריהם של ארגוני ניצולים ש"נתמלאו חרדה" לגבי היוזמה. לבסוף, הציע לראש הממשלה לחזור בו מדבריו.

בנאום התשובה של בגין, ניתנה הצעה נדירה אל תוך השקפתו של בגין על תהליך ה"שיבה" המיתולוגי ועל מקומה של השואה בתהליך זה. בשורות הבאות אנתח את נאום התשובה של בגין על רקע הטענות שנטענו לעיל.

בדברי ההסבר שהביא, חילק בגין את יום הזיכרון לשני חלקים: ראשית, ביקש לאחד את יום הזיכרון לשואה עם יום ט' באב, יום האבל לחורבן בית המקדש; שנית, הוא ביקש לאחד את יום הזיכרון לגבורה עם יום הזיכרון לחללי צה"ל, שיקרא "יום הזיכרון לגיבורי ישראל". שני טיעונים עיקריים הציע בגין לחלקה הראשון של ההצעה:

חכמינו בדורות אחרים קבעו שהזכרון של אחד המאורעות הכבירים בתולדותינו, בלי רצח עם, הלא הוא גירוש ספרד, יהיה בתשעה באב. עוד לפני כן, בהקשר של מסעי הצלב, קבעו חכמי הדור שזכר קידוש השם במגנצה ובוורמייזה יהיה בתשעה באב. זאת היא המסורת, והיא נכונה.

באה עלינו השאה הזאת ... תשעה באב הוא סמל של מקור תלאותינו וצרותינו. מאז נחרב בית תפארתנו החלו הייסורים של עמנו לפני 1907 שנים, וכל ימי האבל שדיברתי עליהם חוברו לאותו יום האבל שהיה זכור בתפוצות הגולה בהתייחדות של המונים, של כל הלבבות. אני זוכר כילד וכנער את תשעה באב בקהילה היהודית שבה נולדתי וגדלתי. המונים המונים של בית ישראל זרמו לבתי-הכנסת וישבו על הריצפה ואמרו "איכה" ואמרו קינות. אחת הקינות היא על קדושי וורמייזה ומגנצה.

טיעונו הראשון של בגין, אם כן, הוא כי אסונותיו של העם היהודי צוינו מאז ומעולם ביום ט' באב, שהלך וצבר עוד ועוד משמעויות. מאידך, טוען בגין גם טענה הפוכה באשר ליום זה, והיא הטיעון השני בזכות איחוד ט' באב עם יום הזיכרון לשואה:

היום בתשעה באב לא זה המצב. אני נתראיינתי לפני צאתי מארצות-הברית, וזה היה יום תשעה באב, ואמרתי באזני מיליונים אמריקנים: זה יום מיוחד בימינו, ולכן אפתח במקום תשובה על השאלה הראשונה בהזכרת העובדה שלפני 1907 שנים הסתערו הלגיונות החמישי והשנים-עשר על הר-הבית, הציתוהו, החרבוהו, שיעבדו את עמנו ופתחו את כל פרשת תלאותינו וצרותינו במשך יותר מ-1800 שנה. אמרו לי אחר-כך יהודים: בפעם הראשונה אנחנו שמענו על היום הזה. עד כדי כך.

גם בארץ יש המשיגים אם בתשעה באב יכולים אנו לדבר על ירושלים הבזויה ועל העיר המושפלת, והיו גם השגות של כל מיני חכמים. נכון שנהרים רבבות יהודים דתיים לכותל באותו יום, אבל נשאל את עצמנו: האם הדור הצעיר מתייחד באותו יום, שאסור לבטלו? את התשובה אינני צריך להזכיר. אם נזכור בתשעה באב את השואה, את חורבן הארץ, את חורבן העם, זה יהיה יום מיוחד בחיי העם במולדת ובתפוצות; זה יהיה יום אבל כן, אמיתי, לא רק בדור שלנו אלא גם בדורות הבאים, על-פי המסורת של עמנו, על-פי קביעת חכמינו.

... רק אז אנחנו באמת נאחד את העם כולו סביב יום השואה, סביב זכרון

השואה. זה רעיון נכון.

בגין חושש כי עם חלוף הזמן, ישכח יום הזיכרון לשואה מליבם של הדורות הבאים, משום שהוא אינו מעוגן במסורת של העם היהודי, אלא רק בחוקיה של מדינת ישראל. מאידך - הוספת זיכרון השואה ליום ט' באב יעניק ליום זה משמעות חדשה וקרובה לליבם של דורותינו, ובכך תושגנה שתי המטרות בבת אחת. בהצעה זו ניתן לראות כיצד רואה בגין את השואה כמקבילה לרדיפות היהודים לאורך ההיסטוריה כולה, כחלק מתהליך מתמשך אחד.

ראוי לציין כי הסיבה ה"פדגוגית" שהציע בגין נסתרה בהמשך הדיון על-ידי חבר הכנסת אהרן ידלין, שהזכיר כי ט' באב נופל תמיד בחופשת הקיץ של בתי-הספר, ולכן מוחמצת שוב ושוב

ההזדמנות לעסוק בכל משמעויותיו במערכת החינוך. הוספת יום השואה ליום זה, במקום להגביר את הזדהות הצעירים עם השואה, תעלים אותה לגמרי מסדר היום הפדגוגי שלהם.

את חלקה השני של ההצעה מסביר בגין כך:

מעולם לא יכולתי להבין איך אפשר להפריד בין דם לדם, בין גבורה לגבורה. מורדי הגיטאות והפארטיזאנים נלחמו למען עמנו, ולמען עמנו נלחמו בארץ-ישראל. חיילי צבא ישראל, ההגנה, הפלמ"ח, האצ"ל, לח"י ומח"ל. כולם גיבורים, כולם קדושים, כולם מסרו את נפשם למען העם היהודי. בגולה ידעו שלא ינצחו. מסרו את נפשם למען כבודו של העם היהודים. בארץ, נלחמו למען תקומתו של העם היהודי, אך כולם נלחמו וכולם נפלו למען העם היהודי. יהיה לנו יום גיבורי ישראל אחד - ערב יום העצמאות. ביום ההוא נזכור את הגיבורים שנפלו בשורות הצבא, המחותרות, הפארטיזאנים ומורדי הגיטאות. יום גיבורי ישראל אחד.

בגין רואה את ההבדלה בין לוחמים של מדינת ישראל שבדרך לבין לוחמים יהודיים אחרים כבלתי מובנת. מבחינתו, בהיסטוריה היהודית יש דיכוטומיה בין שני תהליכים בלבד: השפלת היהודים, וההגנה על כבוד העם היהודי - השואה והגבורה. באופן מובהק יותר תיאר בגין את הדיכוטומיה הזאת בנאום שנשא בשנת 1960:

דור הפלגה ודור המדבר; הלוחות שנופצו והלוחות שניתנו; הבית הראשון שנחרב והבית השני שהוקם על תלו; בית הבחירה שחולל ובית המקדש שטוהר בחנוכתו; התקוממות הקנאים ומרד בר-כוכבא; ירושלים ויבנה; ההליכה לגולה והשיבה -- על פי קריאת המיסתורין -- לארץ המכורה; פירוק נשק מוחלט ומעשי גבורה מופלאים; מרד בימים ההם ומרד בזמן הזה; השמדה נוראה, תקומה מפליאה. (בגין, 2001 [1960]: 131)

אם כן, בהפרדה שביקש בגין לעשות בין "יום הזיכרון לשואה" לבין "יום הזיכרון לגבורה", הוא ניסה להמשיך את הדיכוטומיה שלעיל. אך יש בהצעה של בגין יותר מכך. באופן פרדוקסלי, ניסה בגין לחזק את הקשר בין ההיסטוריה היהודית מאז חורבן בין המקדש לבין הקמת מדינת ישראל כמדינה יהודית, בעזרת פיצול יום הזיכרון לשואה ולגבורה. השואה, שתזכה לייצוג בשני ימי הזיכרון, הייתה אמורה להוות מעין "גשר תודעתי" בין שני חלקי ההיסטוריה היהודית הללו ולקשור ביניהם, בין העבר המיתי וההווה הלאומי: השואה היא תוצאה של אלפי שנות גלות

ופירוק מנשק, לוחמי הגטאות והפרטיזנים הם התשובה היהודית המוצדקת לזוועות השואה, והם שהובילו לגבורתם של הלוחמים על ארץ ישראל, אשר בזכותם קמה מדינת ישראל.

נרטיב זה אינו שונה לגמרי מהנרטיב הציוני הקלאסי יותר, שבא לידי ביטוי בסמיכות בין יום הזיכרון לשואה ולגבורה, יום הזיכרון לחללי צה"ל, ויום העצמאות, אך בעוד שבנרטיב הציוני הקלאסי הדגש הושם על התקופה המודרנית, הרי שהנרטיב שהציע בגין ליישם מטיל את הדגש על ההיסטוריה היהודית הדתית, ומבסס את הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל. ברעיון זה מגולמת תפיסתו של בגין את היותו בן "דור ההשמדה והתקומה" - הדור שבו תהליך בן אלפי שנים הגיע לקיצוניות כה חדה, עד כי העם היהודי היה מוכרח לעשות את כל הדרך חזרה אל מקורותיו העתיקים בפחות ממהלך חיי אדם.

עם פרישתו מהחיים הפוליטיים השאיר בגין אחריו ירושה נכבדת - לטוב ולרע. מחד, השלום עם מצרים היווה פריצת דרך בתהליך הכרתה של ישראל על-ידי מדינות ערב, וכמו כן האוכלוסיה המזרחית בישראל זכתה לדריסת רגל בשלטון וללגיטימיות רבה כגורם משפיע בפוליטיקה הישראלית. מאידך, מלחמת לבנון המשיכה לגבות קורבנות עוד שנים רבות לאחר מכן, וספיחיה עדיין תופסים כותרות אף בימינו.

אך בגין הותיר אחריו גם מורשת רעיונית רבת משמעות. אתוס היהודי הלוחם של בגין גבר בתודעה הישראלית על רעיון היהודי הפועל של תנועת העבודה; "כוח ההרתעה" של ישראל הפך לנכס צאן ברזל של השיח הביטחוני הישראלי; "האיום הקיומי המוחשי" הפך למוחשי מאי פעם בדעת הקהל, אף כי מומחים ביטחוניים ממשיכים לטעון כי האיום הקיים מצד הפלסטינים אינו קיומי כלל וכלל; וערפאת, "החיה הדו-רגלית", "האיש עם השערות על הפנים", כמו תמיד, ממשיך להיות הדבר הנורא ביותר שקרה לעם היהודי מאז היטלר. בגין הנחיל לעם היושב בציון את הפחד הקמאי שקינן בו מפני השמדה.

אך אם הציבור בישראל קיבל מבגין את הבעיה (השואה) ואת הפתרון (היהודי הלוחם), הרי שההסבר לקשר בין השניים - ההסבר הדתי-מיתי על אודות הקשר האלוהי בין עם ישראל לבין ארץ ישראל השלמה - הסבר זה לא נתקבל בקרב הציבור. בכך, אולי, ניתן יהיה למצוא את הסיבה לתחושת האין-מוצא שישראל נמצאת בה כבר מספר שנים: אימצנו בעיה מבלי לדעת מדוע היא הבעיה, ואימצנו פתרון מבלי להבין מה הוא פותר וכיצד. עקרון כוח ההרתעה מונע מישראל "להכנע לטרור", אך אי קבלת רעיון "גבולות ההבטחה" הופך את פעולותיה של ישראל בשטחים הכבושים לסיוט מוסרי עבור חלק גדול מהציבור בישראל.

התעמקות במקורות הגותו של בגין עשויה לסייע לנו כמדינה לצאת מהבוץ הנוכחי בו אנו שוקעים. הבנת הקשר הסיבתי שראה בגין בין גבולות ההבטחה לבין היהודי הלוחם כפתרון לאיום השואה השניה, עשויה לאפשר לנו לבחון בעיניים פקוחות את הדרך ללא מוצא שבחרנו לעצמנו עד כה, ולברור בין האפשרויות בנות הקיימא העומדות בפנינו - לכאן או לכאן.

- בגין, מנחם. 1978. **המרד**. תל-אביב: הוצאת ספרים אחיאסף.
- בגין, מנחם. 2001. **מורי זאב זיבוטינסקי**. ירושלים: הוצאת מרכז מורשת מנחם בגין.
- דיסקין, אברהם. 2001. **ימי ירושלים האחרונים: הדמוקרטיה הישראלית החדשה**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- זרטל, עדית. 1985. "אשם". **פוליטיקה**, 1.
- זרטל, עדית. 2002. **האומה והמוות**. אור-יהודה: דביר.
- מכמן, דן. 1998. **השואה וחקרה: המשגה, מינוח וסוגיות יסוד**. תל-אביב: מורשת.
- קרניאל, מרדכי. 1998. **מנחם בגין: דיוקן של מנהיג**. ירושלים: הוצאת ראובן מס.

- Clarke, Thurston. 1981. **By Blood and Fire: the Attack on the King David Hotel**. New-York, NY: G. P. Putnam's Sons.
- Freedman, Robert O. (ed). 1982. **Israel in the Begin Era**. (undocumented): Praeger Publishers.
- Gervasi, Frank. 1979. **The Life and Times of Menahem Begin: Rebel to Statesman**. New-York, NY: G. P. Putnam's Sons.
- Rowland, Robert C. 1983. **The Rhetoric of Menachem Begin: The Myth of Redemption Through Return**. Kansas: University of Kansas.
- Silver, Eric. 1984. **Begin: The Haunted Prophet**. New-York, NY: Random House.
- Sofer, Sasson. 1988. **Begin: An Anatomy of Leadership**. Oxford: Basil Blackwell.